

https://doi.org/10.18485/fpn_pz.2022.22.2

UDK 32: 316.774(271.222(497.11))

Političke poruke Srpske pravoslavne crkve u vreme poglavarstva Patrijarha srpskog gospodina Pavla i Patrijarha srpskog gospodina Irineja

Sažetak

Srpska pravoslavna crkva (SPC) istorijski je odigrala presudnu ulogu u oblikovanju srpskog duhovnog i nacionalnog identiteta. Kao posledica ovoga, ona i danas predstavlja instituciju od visokog društvenog značaja čiji stavovi bitno utiču na politički život u Srbiji. Ovaj rad analizira političke poruke koje je SPC slala nakon sloma socijalizma i obnove pluralizma u zemlji, u periodu dok su na njenom čelu bili patrijarh Pavle (1990 – 2009) i patrijarh Irinej (2010 – 2020). Tvrdim da su crkveno – državni odnosi, nakon prvobitnog opozicionog delovanja crkve protiv režima Slobodana Miloševića, te aktivnog saradivanja sa novim demokratskim vlastima koje su ga zamenile 5. oktobra 2000, postali najprisniji nakon dolaska Srpske napredne stranke na vlast 2012. godine.

Ključne reči

Srpska pravoslavna crkva, opozicija, demokratizacija, patrijarh, režim, Srpska napredna stranka

* Autor je doktorand na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, E-mail: stamenkovicviktor97@gmail.com

Uvod

Srpska pravoslavna crkva verovatno je najznačajnija nedržavna institucija u Srbiji. Usled specifičnih istorijsko - političkih okolnosti koje su zadesile našu zemlju od njenog osnivanja pa do danas, Srpska pravoslavna crkva bila je institucija koja je igrala presudnu ulogu u očuvanju srpskog nacionalnog bića, i samim tim značajno oblikovala razvoj srpskog identiteta. Imajući ovo u vidu, razumljivo je zašto SPC i danas, u 21. veku, igra značajnu ulogu u oblikovanju političkog života Srbije. S obzirom na to da 84.6% populacije Srbije čine pripadnici pravoslavne vere (Republički zavod za statistiku, 2013: 46), uticaj koji stav SPC o određenim problemima ima na populaciju u Srbiji, značajan je politički faktor koji svaka vlast mora ukalkulisati prilikom rešavanja ključnih političkih pitanja.

Od uvođenja višestranačkog sistema u Srbiji, na čelu SPC promenila su se trojica poglavara - Patrijarh srpski Pavle, Patrijarh srpski Irinej i Patrijarh srpski Porfirije. Iako su po svojoj funkciji religijski poglavari, oni su, budući da su se nalaze na čelu najznačajnije religijske institucije u Srbiji, ujedno i izuzetno značajne političke figure. Svako na svoj način, i u skladu sa političkom situacijom koja je vladala u tom trenutku, slao je određene političke poruke. S tim u vezi, svrha ovog rada jeste da sa politikološkog gledišta objasni ulogu koju su u političkom životu imali patrijarsi Pavle i Irinej, kakav je bio njihov odnos prema srpskim vlastima i kakve su oni političke poruke u toku svog poglavarstva slali.¹ Polazeći od pojma *uzajamne tolerancije* koji definiše Alfred Stepan, a kojim se označavaju „minimalna ograničenja za delovanje političkih institucija u odnosu na verske vlasti, ali i za vernike i grupe u odnosu na političke vlasti“ (Stepan, 2000: 37), analiziranjem stavova SPC o raznim političkim problemima, nastojaću da odgovorim na pitanje kada se crkva po svojim

[1] Budući da je patrijarh Porfirije na čelu SPC došao početkom 2021. godine i da je on na ovom položaju tek godinu dana, period njegovog poglavarstva nije predmet analize.

stavovima najviše približila i usaglasila sa vladajućim režimom u Srbiji u periodu 1990 - 2020.

U svrhu preglednosti rada, on će hronološki pratiti različite periode moderne srpske istorije (period vladavine Slobodana Miloševića, period nakon petooktobarskih promena i period vladavine Srpske napredne stranke). U svakom delu ću nastojati da obradim stavove SPC o nekim ključnim političkim pitanjima i da ukažem na to kako se stav SPC prema vlastima u Srbiji menjao u odnosu na to kakav su stav srpske vlasti imale po pitanju raznih društvenih problema. Teza sa kojom polazim u izradu rada je da se SPC za vreme mandata patrijarha Irineja, nakon dolaska Srpske napredne stranke 2012. godine, značajno približila srpskim vlastima i prema njima slala poruke koje su bile izuzetno prisnije nego ikada do tada.

Epoha patrijarha srpskog Pavla (1990 - 2009)

Gojko Stojčević, poznatiji po svom crkvenom imenu Pavle, bio je 44. patrijarh Srpske pravoslavne crkve od 1990. pa sve do svoje smrti 2009. godine. Istorija je htela da period mandata patrijarha Pavla bude ujedno i jedan od najnestabilnijih političkih perioda u srpskoj istoriji. Raspad SFRJ, ratovi i sankcije, siromaštvo, tranzicija, bombardovanje SRJ kao i jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova i Metohije, samo su neki od krupnijih problema sa kojima su se u ovom periodu suočavali kako srpska država tako i SPC. Sa druge strane, godina izbora patrijarha Pavla za vrhovnog poglavara SPC ujedno je i godina obnove višestranačkog života u Srbiji, što daje dodatni impuls za analizu položaja crkve prema srpskoj političkoj sceni i njenim glavnim akterima u tom periodu.

Period vladavine Slobodana Miloševića (1990 - 2000)

Period prve decenije višestranačkog života u Srbiji nesumljivo je obeležila dominacija Slobodana Miloševića celokupnom političkom scenom. Radi konciznosti rada, smatram da je ovde nepotrebno analizirati samu prirodu režima u Srbiji u tom periodu, budući da je na tu temu napisana obima i relevantna literatura koja je pokrila gotovo sve aspekte određenog političkog režima (Orlović, 2008; Antonić, 2002; Vladislavljević, 2008). Moj zadatak je stoga da proučim kakav je bio odnos crkvenih i svetovnih vlasti u Srbiji u poslednjoj deceniji 20. veka i to kako se SPC pozicionirala u odnosu na različite periode Miloševićevog režima.

Odnos crkve i vladajućeg režima u Srbiji u ovom periodu može se podeliti na dve faze - prva od 1990. do 1992. godine i druga od 1992. do 2000. godine. Karakteristično za prve dve godine vladavine Slobodana Miloševića je to da, iako je crkva videla SPS kao nastavljачa komunističke politike, u tom periodu nije dolazilo do velikih konfrontacija na relaciji crkva - država, budući da je SPC smatrala da može naći zajednički jezik

sa režimom oko ključnih društveno - političkih pitanja. Ona je u toku ove dve godine pokušala da od režima izdejstvuje dve stvari - uvođenje veronauke u sistem obrazovanja i povraćaj crkvene imovine oduzete nakon Drugog svetskog rata. Međutim, kako se pokazalo, režim je ostao gluv na ove zahteve, što je otvorilo put uzajamnoj konfrotaciji između SPS i SPC.

Kao tačku u kojoj se SPC prvi put radikalno distancira od vladajućeg režima, i koja predstavlja prelazak iz prve u drugu fazu, može se označiti 1992. godina i „Memorandum Svetog arhijerejskog sabora SPC“, budući da je crkva tada prvi put javno osudila vlasti u Srbiji optužujući ih za nesposobnost, onemogućavanje demokratskog dijaloga i nezastupanje nacionalnih interesa (Petrušić - Anđelković, 2011: 40). U vezi s ovim, Marko Veković smatra da je ovakav akt SPC jedinstven čin u pravoslavnim crkvama u procesu demokratizacije. Od ovog momenta, kritika vlasti postaje sastavni deo svakog kasnijeg saopštenja Svetog arhijerejskog sabora, a crkva čak i aktivno podržava potonje proteste opozicije 1996/97. Samim tim, SPC ovakvom politikom postaje jedan od glavnih aktera protesta protiv režima, a takav primer se ne može naći ni u jednoj drugoj pravoslavnoj zemlji u toku demokratizacije (Veković, 2017: 254).

Ipak, sukob vlasti i crkve u periodu 1990 - 1995. nije bio toliko očit, zbog političko - društvenih prilika koje su vladale. Ugroženost srpskog naroda na postjugoslovenskom prostoru usled građanskog rata i međunarodnih sankcija, naterala je i političke i crkvene vlasti da sve svoje kapacitete usmere na očuvanje egzistencije srpskog naroda. S ovim u vezi, SPC je preduzimala mnogobrojne aktivnosti diplomatskog karaktera koje su veoma često donosile političke benefinte i za režim u Srbiji. Crkva se trudila da mehanizmima koji su joj bila na raspolaganju (posete crkvenih delegacija, slanje telegrama kao i posrednim lobiranjem preko crkvenih zvaničnika drugih zemalja sa kojima je SPC bila u dobrim odnosima) popravi sliku koja je u tom momentu vladala o Srbiji (Jevtić, 2009: 161). Međutim, čak i ova, prikrivena konfrotacija sa režimom, bila je kratkog daha i već pred kraj ratnih zbivanja sukob značajno dobija na intezitetu, kada su Miloševićev odnos prema izbeglicama i uvođenje sankcija prekodrinskim Srbima postali predmet neprestane kritike SPC (Glasnik Srpske pravoslavne crkve, 1995: 102 - 103).

Momenat kada se sukob između režima i crkve najbolje manifestovao bile su demonstracije 1996/97 godine na kojima patrijarh Pavle drži govor okupljenim demonstrantima u kojem im pruža punu podršku i čak vodi čuvenu Svetosavsku litiju 1997. godine pred kojom se povukao policijski kordon u Kolarčevoj ulici koji je trebalo da blokira prolaz demonstrantima. Ovo predstavlja jedini primer gde je vrhovni poglavar jedne pravoslavne crkve uzeo aktivno učešće u demonstracijama protiv vladajućeg režima (Turudić, 2009). Nakon ovih dešavanja, SPC više nikada nije slala pomirljive poruke prema režimu čak ni u kritičnim momentima, što je u prvoj polovini decenije bila praksa. Tako je tokom bombardovanja SRJ, SPC više puta pozivala Slobodana Miloševića i članove vlade da podnesu ostavku i praspisu izbore radi formiranja vlade nacionalnog

jedinstva koja će biti u stanju da izvuče Srbiju iz pozicije međunarodne izolacije i rata (Turudić, 2009). Ostaće zabeleženo i to da je dan pred izbore na kojima će Milošević izgubiti vlast, 23. septembra 2000, Patrijarh Pavle označio dotadašnjeg predsednika i njegov režim kao jedine krivce za katastrofu srpskog naroda na kraju 20. veka (Skrozza, 2005).

Period nakon petooktobarskih promena (2000 - 2012)

Pad Slobodana Miloševića 5. oktobra 2000. godine predstavlja najznačajniju političku prekretnicu u Srbiji u poslednjih 30 godina. Ovaj događaj radikalno je transformisao dotadašnju političku scenu ali i odnos koji je vladao na relaciji crkva - država. Međutim, ono što je iz pozicije ovog rada najznačajnija promena jeste to da su sada glavni politički akteri prihvatili crkvu kao sebi ravnopravnog učesnika i nastojali da održe dobre odnose sa njom, što do tada nije bio slučaj (Veković, 2017: 262). SPC je kod novih vlasti imala veliki kredibilitet budući da su one bile svesne njenog političkog uticaja, ali i činjenice da je dugi niz godina zajedno sa njima pružala otpor Miloševićevom režimu. U ovom periodu primetno je kako približavanje države crkvi, tako i približavanje crkve državi.

Izuzetno je važna činjenica da je neposredno nakon smenjivanja Miloševića održano vanredno zasedanje Svetog arhijerejskog sabora SPC na kojem je izjavljeno da crkva pozdravlja demokratske promene i da je zahvalna Bogu na tome što se po prvi put nakon 60 godina, Sabor sastao u slobodnoj otadžbini (Glasnik Srpske pravoslavne crkve, 2000: 242). Ovo je bio inicijalni pokazatelj nove stranice u odnosima crkve i države koji će se ogledati u uzajamnom pomaganju i toleranciji. SPC je u narednih nekoliko godina od novih vlasti uspela da izdvejestvuje rešavanje nekoliko pitanja koja je ona smatrala važnim. Tu se pre svega misli na vraćanje veronauke u sistem obrazovanja i delimično vraćanje crkvene imovine oduzete nakon Drugog svetskog rata. Ova pitanja crkva je konstantno iznosila pred srpske vlasti još od 1990. godine, međutim, ona su rešena tek sa demokratskim promenama u Srbiji 2000. godine.

Već 2001. godine vlada Zorana Đinđića donosi odluku da se veronauka ponovo uvede u sistem obrazovanja u Srbiji, čime je ispunjen dugogodišnji zahtev crkve da se verska nastava uvede kao izborni predmet u osnovne i srednje škole. Pored ovoga, 2004. godine pravno se reguliše i vraćanje Pravoslavno - bogoslovskog fakulteta u sistem Univerziteta u Beogradu, iz koga je izbačen 1952. godine.

Analizirajući period od petooktobarskih promena pa do dolaska Srpske napredne stranke na vlast 2012. godine, kao period u kome je došlo do najboljih odnosa između crkve i režima možemo odrediti četvorogodišnji premijerski mandat Vojislava Koštunice od 2004. do 2008. godine. Tada dolazi do prave „simfonije“ između vlasti i crkve, a ova vlada bila je najbolja vlada sa kojom je SPC saradivala od Drugog svetskog rata (Vukomanović, 2008: 238). Ključna činjenica je ovde bila to da su i SPC

i Vojslav Koštunica imali slične, konzervativne poglede na društvo, što je omogućilo crkvi da se pozicionira kao izuzetno dominantan politički igrač. U toku Koštuničinog mandata, usvojeni su *Zakon o crkvama i verskim zajednicama* (april 2006.) i *Zakon o vraćanju (restituciji) imovine crkvama i verskim zajednicama* (maj 2006.) kojima je pravno regulisan status svih religijskih zajednica na teritoriji Srbije ali i dodatno učvršćena uloga SPC u društvenom i političkom životu Srbije. Crkva tada dobija mesto u pregovaračkom timu o statusu KiM i mesto u radiodifuznom savetu što je predstavljalo svojevrsnu krunu dobrih odnosa crkve i vlasti u periodu 2000 - 2012 (Todorović i Lunić, 2019: 13).

Verovatno najbitniji događaj u prvoj deceniji 20. veka bilo je jednostrano proglašenje nezavisnost Kosova 2008. godine. O tome koliko je sam značaj KiM kako za srpsku državu tako i za SPC izlišno je govoriti i usled ograničenosti ovog rada isključivo na crkveno - državne odnose mislim da nije neophodno detaljno analizirati ovo pitanje, pre svega usled činjenice da su i crkvene i svetovne vlasti imale manje više identičan pogled na ovo pitanje i među njima nije dolazilo do nesuglasica - ovaj akt kosovskih vlasti je ocenjen kao nelegalan i nelegitiman, a put za pronalaženje rešenja definisan je isključivo u okvirima Rezolucije 1244 uz zaštitu srpskog teritorijalnog integriteta, srpske kulturne baštine i srpskog naroda na KiM.

Epoha patrijarha srpskog Irineja (2010 - 2020)

Nakon upokojenja patrijarha Pavla, na čelo SPC dolazi patrijarh Irinej koji time postaje 45. poglavar SPC i on se na tom položaju nalazio do svoje smrti 2020. U toku njegovog mandata može se izdvojiti nekoliko bitnih političkih događaja koja su bila od suštinskog značaja za razumevanje ponašanja crkve. Tu se pre svega misli na pobedu Srpske napredne stranke na izborima 2012. i potpisivanje tzv. Briselskog sporazuma 2013. Takođe, bitna je i činjenica da je u toku njegovog mandata SPC proslavila 800 godina svoje autokefalnosti 2019. godine, pa će s tim u vezi biti analizirano i kakvu je ulogu srpski politički vrh imao na tom jubileju.

Iako je mandat patrijarha Irineja zahvatio i poslednje dve godine u kojima je na vlasti bila Demokratska stranka, sem uvođenja religijske službe u Vojsku Srbije 2011. godine, ovde nije bilo puno događaja koji bi zavredili pažnju dubljoj analizi odnosa crkve i države, te stoga ovaj period (2010 - 2012) nije izdvojen kao posebna celina.

Period vlasti Srpske napredne stranke (2012 - 2020)

Ukoliko zanemarimo period neposredno nakon potpisivanja Briselskog sporazuma, odnos vlasti i crkve postao najbolji upravo u periodu vladavine Srpske napredne stranke i on se u pogledu prisnosti crkveno - državnih odnosa ne može uporediti čak ni sa vremenom kada je premijer Sr-

bije bio Vojislav Koštunica. Presudnu ulogu u ovome odrigrala je ličnost patrijarha Irineja, koji se pokazao kao dosta naklonjeniji aktuelnoj vlasti od ostalih crkvenih zvaničnika u vrhu SPC.

Budući da se jedno od glavnih polja delovanja nove vlasti ogledalo u pokušaju rešavanja kosovskog problema, odnos crkve i države se u ovom periodu može oceniti kao delimično ambivalentan. U meri u kojoj je politička vlast intezivirala svoje aktivnosti na tom planu, tako je dolazilo do povremenih osuda državnih zvaničnika od strane određenih redova unutar SPC. Ovo se naročito moglo primetiti u toku 2018. i 2019. godine kada se kao jedno od potencijalnih rešenja kosovskog problema počela pominjati ideja razgraničenja. Međutim, ono što je ovde interesantno je to da takve osude gotovo nikada nisu dolazile od strane patrijarha Irineja koji je čak više puta i javno zauzimao za Aleksandra Vučića i branio ga od različitih napada (naročito onih koji su dolazili iz redova SPC), govoreći kako veruje da predsednik čini sve što može kako bi zaštitio srpski narod (Milanović - Hrašovec, 2018). Analizirajući izjave koje je patrijarh Irinej upućivao aktuelnim vlastima, smatram da one predstavljaju najpovoljnije izjave jednog crkvenog poglavara prema aktuelnim vlastima u poslednjih 30 godina.

Prvi veliki test za novouspostavljenu vlast Srpske napredne stranke bilo je potpisivanje ztv. Briselskog sporazuma 2013. godine i sveopšte uzev, ovaj događaj se može posmatrati kao prvi ozbiljniji sukob između vlasti i crkve nakon 5. oktobra 2000. godine. Kako je položaj i simbolika Kosova i Metohije direktno usađena u temelje SPC, treba reći da je pitanje KiM ujedno i najbolnije pitanje za SPC. Stavove koje ona ima po pitanju Kosova predstavljaju najtvrdokornije stavove crkve, i njih SPC ponavlja u gotovo svim javnim obraćanjima u poslednjih 30 godina.

Sveti arhijerejski sinod odmah nakon potpisivanja ovog sporazuma izdao je saopštenje u kojem ovaj sporazum ocenjuje kao „predaju naše sopstvene vekovne i najvažnije teritorije“ (Sveti Arhijerejski Sinod SPC, 2013). Mitropolit Amfilohije Radović, koji je do svoje smrti 2020. godine predstavljao jednog od najtvrdokornijih kritičara predsednika Aleksandra Vučića iz redova sveštenstva, ovim povodom je čak u Beogradu držao i opelo Narodnoj skupštini i Vladi Srbije.

Međutim, iako je između Aleksandra Vučića i određenih zvaničnika SPC (ponajviše mitropolita Amfilohija) od 2012. više puta dolazilo do otvorenih sukoba, ovo se ipak ne može uzeti kao zvanični stav crkve, budući da smo sa druge strane imali višestruke izjave patrijarha Irineja u kojima je iskazivao potpunu podršku aktuelnom predsedniku Srbije, a to je, budući da je on bio vodeća ličnost SPC, za ovu analizu mnogo značajnije. U prilog ovome idu i aktivnosti koje je crkva prema državnim zvaničnicima veoma često preduzimala. Od 2013. do 2020. godine, SPC je odlikovala Ordenom Svetog Save prvog reda Aleksandra Vulina, dodelila Gramatu SPC glavnom uredniku pro - režimskog tabloida *Informier* Draganu Vučićeviću, odlikovala Zoranu Mihajlović Ordenom Svetog Simeona Mirotočivog i Ordenom Svetog Save drugog reda v.d. direktora

EPS-a Milorada Grčića i zamenika direktora BIA Ivana Todorova. Svima njima su odlikovanja dodeljena zbog izražene nesebične ljubavi i revnosti prema crkvi (Milanović - Hrašovec, 2018).

Ostaće upamćena i izjava patrijarha Irineja iz 2018. godine kada je pravoslavnim vernicima poručio da treba da budu zahvalni Bogu „što nam je podario čoveka koji se lavovski bori za srpski narod, a posebno za mučeničko i stradalno Kosovo i Metohiju“. Kako je patrijarh tada naveo, vidljivo je koliko se Vučić bori da sačuva KiM i da se on „nada i moli Gospodu da predsedniku Srbije da snage i moći da u tome uspe“ (B92, 2018). Iz ovih razloga, Aleksandar Vučić bio je i prvi predsednik u istoriji Srbije koji je dobio poziv da se obratiti Svetom arhijerejskom Saboru SPC 2019. godine, a nedugo zatim patrijarh Irinej dao je i jednu poprilično zanimljivu izjavu u svom intervjuu za dnevni list *Politika* u januaru 2019. godine, povodom građanskih protesta koji su se u to vreme bili u jeku u Beogradu i Banjaluci, gde je napomenuo da „ne vidi da će biti koristi za narod od podsticanja na takve proteste“ i da su „oni koji ne žele dobro Republici Srpskoj i srpskom narodu, tada bili zadovoljni“ (Politika, 2019).

Na kraju, kako je u 2019. godini SPC trebalo da proslavi 800 godina svog postojanja, postavilo se pitanje kakvu će ulogu u tome imati aktuelna vlast. Na ovom tragu, deluje da je prisnost u odnosima patrijarha Irineja i predsednika Aleksandra Vučića kulminirala upravo na proslavi povodom 800 godina autokefalnosti SPC, kada je patrijarh u ime SPC uručio najviše crkveno odlikovanje Orden Svetog Save prvog stepena predsedniku Srbije, čime je A. Vučić postao prvi predsednik Srbije odlikovan ovim zvanjem. Kako je sam patrijarh izjavio tada na svečanosti, SPC je uručila ovo odlikovanje predsedniku za „delatnu ljubav prema crkvi i neumornu borbu za celovitost Srbije, a posebno za očuvanje KiM u njenom sastavu“ i dodao da je „predsednik otvorio puteve Srbije Evropi i svetu, i da se danas posle njegovog truda o Srbiji govori i misli na drugačiji način. Do njega je Srbija kaskala u svom životu, sada se pokrenula privreda, krenulo se velikim korakom napred, vidimo svi kako se radi i šta se radi“ (Nova srpska politička misao, 2019).

Zaključak

Među političkim teoretičarima postoje autori, kao što je na primer Semjuel Hantington, koji smatraju da pravoslavne crkve nisu mogle da budu značajni akteri demokratizacije zbog svoje autokefalnosti, budući da je autokefalnost povlačila zavisnost od države (Huntington, 1991). Međutim, analizirajući ponašanje SPC prema režimu u Srbiji 1990ih godina možemo uvideti da je SPC u 8 od 10 godina koliko je trajao taj režim, predstavljala značajnog kritičara režima i nekog ko je u jednom trenutku otvoreno stao na stranu demokratske opozicije. S tim u vezi, SPC je bila, ako ne najznačajniji, onda svakako jedan od značajnijih aktera koji su doprineli demokratskim promenama u Srbiji s kraja 20. veka.

Ovo je dovelo do toga da su nakon smene režima 2000. godine uspostavljeni novi odnosi između SPC i novih, demokratskih vlasti. Budući da su sada i vlast i crkva shvatile da njihova saradnja može da bude obostrano korisna, dolazi do njihovog značajnijeg približavanja i intezi-viranja međusobnih odnosa što se najbolje primetilo u periodu 2004 - 2008. kada je premijer Srbije bio političar konzervativnog opredeljenja, Vojslav Koštunica.

Međutim, sve ovo se može smatrati kao uvod u period koji će tek nastupiti. Kako 2010. godine dolazi do promene na čelu SPC a ubrzo zatim i do političkih promena u Srbiji kada na vlast dolazi Srpska napredna stranka, može se primetiti da je ovo iniciralo i promenu u odnosu ckrva - država. U ovom periodu nastaju najprisniji odnosi između vlasti i ckrve u modernoj srpskoj istoriji. Ovome je na prvom mestu doprinela sama ličnost patrijarha Irineja koji je veoma često znao do donese neke odluke o kojima nije postojao širok konsenzus unutar SPC.² Sa druge strane, razlog za ovo se može tražiti i u činjenici da aktuelna vlast vodi donekle tvrdu nacionalnu politiku u odnosu na vlasti do 2012. godine. Kako smo na početku istakli, crkva je u 8 godina vladavine Slobodana Miloševića znala itekako aktivno da istupi protiv repersija režima. Isto tako, možemo primetiti da je u 10 godina koliko se na čelu SPC nalazio patrijarh Irinej, crkva više puta imala povod da uradi nešto slično ali da je redovno propuštala šansu da to i učini.

Political messages of the Serbian Orthodox Church during the leadership of Patriarch Pavle and Patriarch Irinej

Abstract

▼
The Serbian Orthodox Church (SOC) has historically played a crucial role in shaping Serbia's spiritual and national identity. As a consequence of this, it still represents an institution of high social significance whose attitudes predominantly influence political life in Serbia. This paper analyzes the political messages sent by the SOC after the collapse of socialism and the restoration of pluralism in the country, during the time of Patriarch Pavle (1990-2009) and Patriarch Irinej (2010-2020). I claim that church - state relations, after the initial opposition activities of the church against the regime of Slobodan Milosevic, and active cooperation with the new democratic authorities that replaced him on October 5, 2000, became the closest after the Serbian Progressive Party came to power in 2012.

[2] O ovome nam govori razne izjave visokih zvaničnika unutar vrha SPC. Na primer, vladika Atanasija Jevtić je otvoreno izjavio da se većina episkopa unutar SPC protivi odluci da se predsedniku Srbije Aleksandru Vučiću dodeli Orden Svetog Save. Izjava dostupna na: <http://rs.n1info.com/Vesti/a532754/Episkop-Atanasije-Jevtic-Vecina-episkopa-je-protiv-dodele-ordena-SPC-Vucicu.html>

Key words

Serbian Orthodox Church, opposition, democratization, patriarch, regime, Serbian Progressive Party

Literatura

- „Episkop Atanasije Jevtić: Većina episkopa je protiv dodele ordena SPC Vučiću“. 8.10.2019. N1. <https://rs.n1info.com/vesti/a532754-episkop-atanasije-jevtic-vecina-episkopa-je-protiv-dodele-ordena-spc-vucicu/> (Datum posete: 4. 3. 2022.).
- „Irinej: Blagodarimo Gospodu na Vučiću“. 9.01.2018. B92. https://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2018&mm=01&dd=09&nav_category=11&nav_id=1345162 (Datum posete: 19. 2. 2022.).
- „Obraćanje državi Srbiji i srpskom narodu povodom parafiranja sporazuma u Briselu“, Saopštenje za javnost Svetog Arhijerejskog Sinoda SPC, 22.04.2013. http://www.spc.rs/sr/saopshenje_za_javnost_svetog_arhijerejskog_sinoda_srpskepravoslavne_crkve (Datum posete: 25. 2. 2022.).
- „Patrijarh Irinej dodelio orden Svetog Save Vučiću za „neumornu borbu za celovitost Srbije i očuvanje Kosova i Metohije u njenom sastavu“: Ono što se silom uzme, to se vrati, ali ono što se pokloni, to se nikada ne vrati!“. 08.01.2019. *Nova srpska politička misao*. <http://www.nspm.rs/hronika/patrijarh-irinej-urucio-orden-svetog-save-aleksandru-vucicu-zahvaljujem-se-gospodinu-predsedniku-za-lavovsku-borbu-za-nase-kosovo-i-u-to-ime-predajem-mu-najvise-odlikovanje-za-sve-ono-sto-cini-za-dobrobit-srpskog-naroda.html?alphabet=I> (Datum posete: 3. 3. 2022.).
- „Patrijarh srpski Irinej: Intervju za „Politiku““, 28.01.2019. *Politika*. http://www.spc.rs/sr/patrijarh_srpski_irinej_intervju_za_politiku (Datum posete: 3. 3. 2022.).
- „Poruka javnosti“, Glasnik Srpske pravoslavne crkve, jun 1995.
- „Sveti arhijerejski sabor SPC, Saopštenje za javnost“, Glasnik Srpske pravoslavne crkve, novembar 2000.
- Antonić, Slobodan (2002). *Zarobljena zemlja – Srbija za vlade Slobodana Miloševića*. Beograd: Otkrovenje.
- Huntington, Samuel P. (1991). *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Jevtić, Mirosljub (2009). *Politikologija religije*. Beograd: Centar za proučavanje religije i versku toleranciju.
- Milanović – Hrašovec, Ivana. 18.01.2018. „Blagoslov i kletva“. *Vreme*. <https://www.vreme.com/vreme/blagoslov-i-kletva/> (Datum posete: 16. 2. 2022.).
- Orlović, Slaviša (2008). *Politički život Srbije – Između partokratije i demokratije*. Beograd: Službeni glasnik.
- Petrušić – Anđelković, Dragana (2011). *Srpska pravoslavna crkva i nosioci političke moći u Srbiji 1990 – 2006. godine*. Beograd: Centar za proučavanje religije i versku toleranciju.
- Skrozza, Tamara. 22.12.2005. „Skromnost i tumačenja“. *Vreme*. <https://www.vreme.com/vreme/skromnost-i-tumacenja/> (Datum posete: 25. 2. 2022.).
- Stepan, Alfred. Religion, Democracy, and the “Twin Toleration”. *Journal of Democracy*. Vol. 11, No. 4 (Oct., 2000), pp. 37 – 57.

- Todorović, Vladica i Lunić, Tomislav. Odnos Srpske pravoslavne crkve i države u Srbiji od 1990. do 2018. *Religija i tolerancija*, Vol. 17, No. 31 (2019), pp. 5-20.
- Turudić, Momir. 19.11.2009. „Odlazak ‘dobrog pastira’“. *Vreme*. <https://www.vreme.com/vreme/odlazak-dobrog-pastira/> (Datum posete: 01. 3. 2022.).
- Veković, Marko (2017). *Uloga pravoslavnih crkava u procesima demokrazizacije u Grčkoj, Srbiji i Rusiji*. Beograd: Fakultet političkih nauka.
- Veroispovest, maternji jezik i nacionalna pripadnost* (2013). Beograd: Republički zavod za statistiku, https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Knjiga4_Veroispovest.pdf (Datum posete: 14. 2. 2022.).
- Vladislavljević, Nebojša (2008). *Serbia's Antibureaucratic Revolution: Milošević, the Fall of Communism and Nationalist Mobilization*. New York: Palgrave Macmillan.
- Vukomanović, Milan. The Serbian Orthodox Church as a Political Actor in the Aftermath of October 5, 2000. *Politics and Religion*. Vol. 1, No. 2 (Aug., 2008), pp. 237 – 269